בס"ד

שמעתא עמיקתא

גליון מיוחד | בין הזמנים | תשפ"ב | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

הלכות מצויות לימי בין הזמנים (ח"א)

משיעורי
הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

עניני אורח חיים

כיסוי הראש

הליכה בגילוי ראש

לא ילך ד' אמות בגילוי הראש מפני כבוד השכינה. [שו"ע (או"ח סי' ב סע' ו)]. ובפחות מד' אמות וכן בשעת השינה יש משום מדת חסידות לכסות הראש. [מ"ב (ס"ק יא). ועיי"ש שהשמיט דברי הבכור שור (שבת קיח:) הובא בשע"ת (סי' ב ס"ק ו) שנקט דאפילו בקימה וישיבה צריך ליזהר מן הדין. ועי' באג"מ (או"ח ח"א סי' א ויו"ד ח"ח סי' יא אות ג וח"ד סי' מ אות יד)]. ויש סוברים שבזמן הזה איסור גמור הוא להיות בגילוי הראש אפילו כשיושב בביתו משום "ובחקותיהם לא תלכו". [מ"ב (ס"ק יא) בשם הט"ז (סי' ח ס"ק ג)]. ומ"מ בעת הצורך כגון לצורך תספורת וכדו' אין איסור. [מ"ב (סי' ב סס"ק יא) לגבי מפלה ראשו וה"ה וכיוצא בזה. וזה פשוט].

גודל הכיסוי

אין חובה לכסות רוב הראש אלא מספיק בכיסוי שמחמתו נקרא שראשו מכוסה. [אג"מ (או"ח ח"א סי' א)]. ויש שהחמירו שצריך לכסות רוב הראש (רוב מקום השער). [עיי"ש באג"מ שיש חומרא בכיסוי רוב הראש לדעת הגרש"ק זצ"ל (האלף לך שלמה או"ח סי' ג). וכן נקט החזו"א (אעלה בתמר דינים והלכות או"ח ודעת נוטה עמ' עה)].

מכסה עצמו בידו

כיסוי בידו או גופו מועיל לענין זה. [מ"ב (סי' ב סס"ק יא)]. ויש מחמירים שלצורך הליכת ד"א או יותר תחת אויר השמים לא מועיל כיסוי בידו. [מ"ב (שם) בשם הפמ"ג]. ולענין הזכרת ש"ש עי' להלן.

בית המרחץ/חוף הים

ההולך בבית המרחץ וכדומה א"צ ללכת בכיסוי הראש. [בכור שור (שבת קיח: הובא בשער"ת סי' ב אות ו) וברכ"י (סי' ב אות ה)]. ויש מי שאומר שמנהג מדקדקים, להיות בכיסוי הראש אף בבית המרחץ. [שער"ת (סי' ב אות א). והברכ"י (שם) כתב שהיא חומרא יתירא והביאו הכה"ח (שם טז)]. והיו קדושים שכיסו ראשם עכ"פ ביד אף כשנכנסו במרחץ עצמו. [מנח"י (ח"ד סי' ס)]. ולמעשה ראוי למעט בגלוי הראש במה שאפשר. [פמ"ג (סי' ב א"א ס"ק ד) וכה"ח (סי' ב אות יז וסי' עד אות יב)].

הזכרות בגילוי הראש

אסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה. [שו"ע (סי' צא סע' ג). ודעת הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש תפלה פ"ב הגה כו) שמותר להשיב שלום לחברו כיון שאין מכוונים לש"ש. ובאג"מ (או"ח ח"ד סי' מ אות כד) נקט שיש להחמיר בזה לכתחלה. ועי' בשד"ח (מע' האל"ף כללים אות שיג)]. וע"כ אסור לברך בלא כיסוי. [מ"ב (ס"ק יב)].

שומע כעונה

השומע ברכה ומכוון לצאת יד"ח אסור לו להיות בגילוי הראש משום ששומע כעונה. [ב"ח (סי' קפג אות ה). וכעין זה כתב המ"ב (סי' עה ס"ק כט)].

ללמוד תורה

י"א שמותר ללמוד בגלוי הראש אלא שעל ת"ח להיזהר בזה מאחר שהעם תופסים דבר זה לקלות ופריצות. [שו"ת מהרש"ל (סי' עב הובא בט"ז סי' ח ס"ק ג). ובשו"ת זכרון יהודה (סי' כ) בנו של הרא"ש כתב דטוב הוא שלא לישב בגילוי הראש בשעת הלימוד למי שיוכל לסבול לפי שילמוד יותר באימה ולפעמים מפני כובד החום אינו יכול לסבול. ובביאור הגר"א (סי' ח על סע' ב) כתב שאין זה אלא חסידות]. ויש אוסרים. [ט"ז (שם וסי' עד ס"ק ב) כי דברי קדושה אסור להוציא בגילוי הראש. ועי' בפמ"ג (סי' ח מ"ז ס"ק ג)]. וכן עיקר. [מ"ב (סי' ב ס"ק יב). והפר"ח (סי' צא על סע' ג) צידד להקל ומ"מ סיים שיש להחמיר כהאוסר]. ומי שאנוס ואין בידו ללבוש כיסוי ראש עדיף שילמד בגילוי ראש משיתבטל מחמת זה. [דבשעת הדחק יש לסמוך על המקילין. וכן הוא בחשוקי חמד (ב"ב כא.)].

הרהור בדברי תורה (שמיעת שיעורים וכדו' בגילוי הראש)

מותר להרהר בדברי תורה בגילוי ראש. [בירור הלכה (סי' צא) ע"פ הט"ז (סי' עד ס"ק ב)]. ועל כן מותר לשמוע שיעור תורה או מוזיקה שיש בה פסוקים וכדו' מהקלטה בגילוי ראש (ואף מול ערוה). [דאין כאן אלא הרהור בלבד, ואע"פ שהרהור זה בא משמיעה מ"מ אכתי חשיב הרהור, דעי' במ"א (סי' פה ס"ק ב) שהביא מהט"ז והש"ך שערום וחבירו מברך אסור לכוון לשמוע הברכות ע"מ לצאת בברכתו, דליכא למימר ביה שומע כעונה דהא אסור לו לענות. וכן פסק המ"ב (סי' עה ס"ק כט). וביארו המחצה"ש והלבו"ש (שם) דהיינו טעמא, משום דשומע כעונה עדיף מהרהור, ויש לו דין כאילו אמרו הוא עצמו. ומבואר דאסור דוקא כששומע מאחרים כשיש לו דין שומע כעונה, וא"כ אם אינו מכוון להיות כעונה ובפרט ע"י שמיעה ע"י הקלטה שלא שייך שומכ"ע אינו אלא הרהור ושרי. ועי' במ"ב (הקדמה לסי' עד וסי' עה ס"ק כט) הרהור שרי אף נגד ערוה. ובבה"ל (סי' צב ד"ה ולכן) כתי' דהרהור בד"ת שרי אף בלא נט"י אחר נגיעה במקומות המכוסים. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ח].

בירך בלא כיסוי הראש

אם שגג והתפלל בגילוי הראש יד"ח. [הגרשז"א זצ"ל (הלכ"ש תפלה פ"ב אות טז), הגריש"א זצ"ל (ישא יוסף ח"ב סי' ג) ואור לציון (ח"ב פ"ז אות יג). ועי' באג"מ (או"ח ח"ד סי' מ אות יד)].

כיסוי על ידי גופו

כיסוי בגופו כגון בידו לא מועיל לענין הזכרות, כי היד והראש גוף הם ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. [מ"ב (סי' ב ס"ק יב) ע"פ המ"א (סי' צא ס"ק ד) דלא כמהרש"ל], ובשעת הדחק אפשר להקל, אלא שאף באופן זה יותר טוב למשוך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו. [מ"ב (שם)].

כיסוי בידו של אחר

כיסוי ע"י גופו של אחר (כגון ידו) נחשב כיסוי. [שו"ע (סי' צא סע' ד) ובאר היטב (סי' ב סוף אות ו)].

ציצית

לבישת טלית קטן בימי שרב

מצוה ללבוש טלית קטן בכל רגע. ומ"מ המצטער מלבישתו (כגון ביום שרב), פטור מלבישתו. [הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש פ"ב אות כג)]. ומ"מ אף בזמן שקשה ללכת בטלית קטן וכיוצא בזה יש להשתדל שלא להסירו. [עי' באז נדברו (ח"ב סי' נה) ובצי"א (ח"ד סי' מט וח"ח סי' ד)].

לברך עליו אחר רחיצה בים או בריכה

הפושט הטלית קטן בעודו בים, בבריכה וכדו', כשחוזר ללובשו אינו חוזר ומברך, אא"כ שהה זמן שיש בו משום היסח הדעת, דהיינו כשעתים או שלש שעות (והכל לפי הענין). [עי' בביאור הלכה (סי' ח על סע' יד ד"ה וי"א), בהליכ"ש (פ"ג אות ג ואות ז), שיח הלכה (סי' ח) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' לב)]. ויש מפוסקי עדות המזרח שנקטו שביותר מחצי שעה צריך לחזור ולברך. [אור לציון (ח"ב פמ"ד אות י)].

לבישתו על בשרו

מותר ללבוש טלית קטן על בשרו ואין בזה משום ביזוי מצוה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ג אות יא) ועוד. ועי' בדעת נוטה (תשובה קעב) בשם הגרח"ק שליט"א דנכון ליזהר שלא ללבוש הט"ק סמוך לבשרו ממש דלא ליהוי כבגד תחתון עשוי לזיעה דפטור מציצית].

דברים שבקדושה

אמירתם בסלון שיש בו אמבטיה (ג'קוזי)

סלון שיש בו אמבטיה (ג'קוזי) מותר לומר בו דברים שבקדושה (כגון ברכה), ואף בתוך האמבטיה (ג'קוזי) מותר. [כי באותו רשות עכ"פ ברוב הפעמים עומדים לבושים, וכמו כן בד"כ אין שם הבל ולא זוהמא וע"כ אין דינו כמרחץ כמבואר בשו"ע (סי' פד) ובמ"ב (שם). ועי' באור לציון (ח"א סי' א)].

ברכות

ברכות הראיה

ים האוקיינוס

הרואה ים האוקיינוס המקיף את כל העולם כולו (האוקיינוס האטלנטי, השקט, ההודי וכו') ולא ראה אותו ל' יום, מברך ברוך אתה ה' כו' עושה (וי"א שעשה) הים הגדול. [הגריש"א זצ"ל (וזאת הברכה פי"ז אות ב)].

ים כנרת

הרואה ים כנרת, אם לא ראה אותו ל' יום, מברך ברוך אתה ה' כו' עושה מעשה בראשית. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פכ"ג אות כז), הגר"י פישר זצ"ל (וזאת הברכה פי"ז אות ד) והאור לציון (פי"ד אות מ)]. וי"א דדוקא אם רואה כל הכנרת מברך. [הגריש"א זצ"ל (שער העין עמ' פד) שמא במשך הזמן התרחב הים והחלק הנראה לו אינו מששת ימי בראשית].

ים התיכון

הרואה ים התיכון, אם לא ראה אותו ל' יום, מברך ברוך אתה ה' כו' עושה מעשה בראשית. אלא דראוי להוסיף תוך כדי דבור "עושה הים הגדול". [מנחת יצחק (ח"א סי' קי וח"ח סי' ו) והגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פכ"ג אות כט)].

ים המלח

הרואה ים המלח אינו מברך. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פכ"ג הגה מג), שבט הלוי (ח"ט סי' מז) והגרחפ"ש זצ"ל (וזאת הברכה שם)]. וי"א שאם רואה את כולו מברך. [הגריש"א זצ"ל (אילת השחר עה"ת ח"א פר' לך לך פס' ג)].

הרים גבוהים מאוד

הרואה הרים גבוהים במיוחד, אם לא ראה אותם ל' יום מברך ברוך אתה ה' כו' עושה מעשה בראשית. [שו"ע (סי' רכח סע' א-ג)]. ועל כן הרואה את הר החרמון מברך ברכה הנ"ל. [הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פמ"ו אות סב)].

ראה בלילה

הרואה את הים בלילה, אם מתפעל מראייתו עליו לברך. [הגרשז"א זצ"ל (שם אות כו)].

עד מתי מברכים ברכות אלו

ראה את הים או הרים וגבעות שמברכים עליהם ולא בירך, ועבר מן המקום ושוב אינו רואם, נראה שכל זמן שהתפעלותו נמשכת מברך. [הגרשז"א זצ"ל (שם אות כו)].

בירך על ים אחד ותוך ל' יום ראה ים אחר

ראה ים ובירך עליו, ובתוך ל' יום ראה ים אחר, מברך שנית. [הגרשז"א זצ"ל (שם אות כז)].

רואה מרחוק

ברכות הראייה כגון ראיית הים הגדול וכדו', ניתן לברכם אף מריחוק מקום כל זמן שרואה את הדבר שהוא מברך עליו באופן ברור. [ברכ"י (סי' רכד אות ד) הובא בשער"ת (שם). וכן מבואר בערוה"ש (שם אות ח)]. אלא שבברכת שעשה לי נס צריך לראות תוך הרשות שהיה בה הנס (ועל כן אם הנס קרה תוך בית צריך להיות תוך הבית, אלא שמועיל לברך אף מריחוק מקום). [מהריט"ץ (ישנות סי' פז) הביאו האי"ר (סי' ריח אות ד), החיי"א (כלל סה אות ה) והשער"ת (אות ד)].

דרך זכוכית או משקפת

ראייה דרך זכוכית כגון דרך חלון, משקפים וכדו', בכלל ראיה גמורה. [הלק"ט (ח"א סי' צט וסי' רעד) וברכ"י (או"ח רסי' רכד וסי' תכו אות ד)]. וכן הדין בראייה דרך משקפת. [פתח הדביר (סי' רכד אות י ד"ה גם) ובצל החכמה (ח"ב סי' טז) בשם משיב נפש (ח"ב סי' רמד). וכן פסק הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ג קובץ ענינים או"ח אות ו)]. ומ"מ בשעת קידוש לבנה לכתחלה לא יברך דרך חלון (אבל המשקפים א"צ להסיר). [מ"ב (סי' תכו ס"ק כא ושעה"צ אות כה) ע"פ המהרש"ל. ואפשר שבזה"ז שהזכוכיות שקופות לגמרי שרי אף לכתחלה, וצ"ע. ועכ"פ נר' שגם למהרש"ל א"צ להסיר את בתי העניים כי עוזרים לו לראות ובטלים לגופו].

באמצעות מראה

ראייה באמצעות מראה גם בכלל ראיה, אלא שבמקום שיש לחוש לטעות שלא רואה דבר הנכון (כגון בברכת הלבנה) אין לברך באופן זה. [כן יוצא מדברי הדבר שמואל (סי' רמב). וכ"כ השבות יעקב (ח"א סי' קכו), והברכ"י (חו"מ סי' לה) הביאו הפת"ש (חו"מ שם ס"ק ח). וכן פסק בפתח הדביר (סי' רכד אות י ד"ה ועל מה)]. ויש מי שמחמיר בכל אופן. [עי' בכה"ח (סי' קצה אות א)].

באמצעות מסך אלקטרוני

ראייה באמצעות מסך אלקטרוני כגון משקפת או מצלמה אלקטרונית וכדו', אין הדבר פשוט אם נחשב כראייה, ועל כן לא יברך עד שיראה בעצמו. אלא שאם כבר בירך נראה שאינו חוזר ומברך (אולם על הנר של הבדלה לא מהני ראייה בכה"ג כי אינו נהנה מאור הנר). [לכאו' י"ל שראייה דרך מסך מצלמה, דרך משקפת אלקטרונית ומצלמת וידיאו, הדבר בכלל ראייה, דלא גרע ממראה שרואה דבר המשתקף עליה ומהני (אלא שכ"ז בשעת אמת אבל אם צילמו המקום ואח"כ רואה את התמונה או ההסרטה לא מהני דאין זה אלא כציור בעלמא שלא מברכים עליו). אלא שאפשר דיש לחלק בין השתקפות טבעית כגון על מראה או מים, לבין השתקפות על מסך אלקטרוני די"ל דפנים חדשות באו לכאן והוי כתמונה שלא מברכים עליה (אולם לענין עדות לא נראה לחלק בזה)]. וכל זה כשעומד במקום שנמצאים אותם דברים שמברכים עליהם (אפי' הוא בריחוק מקום), אבל אם אינו עומד כלל באותו מקום, כגון שיושב בביתו ובידו לראות רק ע"י אמצעיים אלקטרונים, אינו יוצא ידי"ח ברכות הראייה כלל. [בצל החכמה (ח"ב סי' יח). ועי' מש"כ בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון תל"ו].

רואה את חברו

הרואה את חברו החביב עליו ביותר דרך אמצעים אלקטרונים בשידור חי אף אם לא ראה אותו יותר משלשים יום אינו מברך ברכת שהחיינו (אף לנוהגים לברך אף בזה"ז), ומ"מ נראה שאם שוב ראהו תוך ל' יום מראייה זו אינו מברך (ומ"מ אם ראהו דרך תמונה או סרטון שהוסרט ודאי אינו כלום). [עי' במקורות הנ"ל. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תל"ו].

ראה מקום המקדש

חובת קריעה על ירושלים

הרואה "ירושלים" בחורבנה או מקום "בית המקדש" חייב לקרוע. [שו"ע (סי' תקסא סע' א - ב)]. ואם ראה את ירושלים והמקדש בבת אחת כגון שבא דרך הר הזיתים שמשם רואים ירושלים והמקדש בבת אחת, אין צריך לקרוע כי אם קרע אחד. [כה"ח (אות טז)].

גר בירושלים

תושב ירושלים הרואה מקום המקדש קורע, ואם לא שהה מחוץ לירושלים ל' יום שוב אינו קורע. י"א שפטור זה הוא דוקא למי שגר בעיר העתיקה. [הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש פע"ג אות יב)]. וי"א שדין זה נאמר אף בירושלים חדשה ושכן הוא המנהג. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש תפלה פי"ג הגה 16) עיי"ש טעמו].

המנהג בזמנינו

יש אומרים שהנוהגים להקל לענין קריעה יש להם על מי שיסמכו. [הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל בספר אר"י (סי' כב אות ז) והמשנה הלכות (ח"ו סי' קי). וכן במועדים וזמנים (ח"ו סי' רנז) לימד זכות על המקילים]. ויש אומרים שאין במנהג זה כלום. [שבט הלוי (ח"ז סי' עח), הגרישא"א זצ"ל (אשרי האיש פע"ג אות יב), האג"מ (ח"ד סי' ע אות יא) והגריי"ק זצ"ל (ארחות רבנו ח"ב עמ' קנד)]. ועל מנת לצאת ידי המחלוקת אפשר להפקיר בגדיו בפני ג', וכן יכול להקנות בגדיו לאחר בקנין סודר, והיינו שחברו יתן לו כלי או מטפחת ותמורת זה הוא מקנה לו בגדיו, וחברו שקנה הבגדים יאמר לו בפירוש שאינו מרשה לו לקרוע בגדיו. [הגרישא"א זצ"ל (שם אות יג)].

ברכת הדרך

זמן חיובה

היוצא לדרך מברך תפלת הדרך. וחיוב זה הוא כשיוצא שיעור דרך של פרסה מחוץ לעיר. [שו"ע (סי' קי סע' ז) ומ"ב (ס"ק ל). שיעור פרסה: לפי הגר"ח נאה כ- 3.840 ק"מ. ולפי החזו"א כ- 4.608 ק"מ. ויש למדוד שיעור זה לפי הגר"ח נאה כ- 33.6 מטר מהבית האחרון של העיר ולפי החזו"א לאחר 40.32 מטר מהבית האחרון של העיר]. ואין לברך אלא אחר שהחזיק בדרך. [שו"ע (שם). ועי' במ"ב (ס"ק כט) דכל שהוא וא בתוך העיר אין לברך. ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר, והט"ז מתיר אפי' בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת אבל הא"ר והפמ"ג ושארי אחרונים חולקין ע"ז והסכימו דלכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כך אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו. וכ"ז בתחלת יציאתו מביתו אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תה"ד בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך, ע"כ].

מצוי ישובים בצדדי הדרך

יש אומרים שאף על פי שבזמנינו מצויים ישובים בצדדי הדרכים, מ"מ חייבים בתפלת הדרך. [שבט הלוי (ח"י סי' כא). ועי' בתשובות והנהגות (ח"א סי' קצט)]. אולם יש חולקים וסוברים שבאופן כזה אין לברך תפלת הדרך בשם ומלכות, ואם רוצה יכלול אותה בברכת שמע קולנו בתפלת שמונה עשרה לפני הנסיעה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פכ"א הגה ז). ודעתו שבנסיעה דרך יישובים בזמן שיש בהם חשש סכנה יש לברך].

הנוסע במטוס

הנוסע במטוס מברך מיד כשמתרומם המטוס לגובה כזה שאילו היה נופל יש בזה משום סכנה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פכ"א אות ד)].

הנוסע כמה פעמים באותו יום

אין לומר תפלת הדרך אלא פעם אחת ביום, אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום כיון שדעתו היא לחזור ולילך. [שו"ע (סי' קי סע' ה)] אולם אם לן בלילה בדרך קבע, במלון וכדו' צריך לחזור ולברך [מ"ב (ס"ק כו)], ואף אם רק היה דעתו ללון בעיר, ונמלך ויצא לדרכו, צריך לחזור ולברך. [שו"ע (שם)].

בירך ביום ולן במלון והשכים קודם אור היום

בירך תפלת הדרך ולן במלון וכדומה, אפילו אם השכים קודם הבוקר לנסוע לדרכו צריך לברך תפלת הדרך. [ביאור הלכה (סי' קו ד"ה צריך)].

נוסע במשך כמה ימים

הנוסע בדרך מספר ימים, אם יצא בלילה מן המכונית וישן שינת קבע, אפילו תחת כיפת השמים, למחר צריך לברך שוב תפלת הדרך, ואם לא עצר נסיעתו אלא ממשיך לנסוע כל הלילה כגון באניה וכדו', נהגו לאמרה בברכת שמע קולנו שבשמונה עשרה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פכ"א אות ב)].

אם יצא מוציא בתפלת הדרך

מי שבירך ברכת הדרך צ"ע אם מותר לו להוציא את חברו מדין יצא מוציא. ועל כן יש להימנע מלהוציא אחרים ידי"ח אם כבר יצא יד חובתו. [הגרשז"א זצ"ל (מנח"ש תני' סי' נח ענף ד אות ב ד"ה ומסופקני). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ס"ט שהבאנו בס"ד ראיה מהתבא"ש דמהני].

ברכת הגומל

טס במטוס

הטס במטוס יש אומרים דמברך ברכת הגומל בשם ומלכות. [אג"מ (ח"ב סי' נט) והגרשז"א (הליכ"ש פכ"ג אות ה)]. וי"א דמברך ללא שם ומלכות. [מנח"יפ (ח"ב סי' מז). ועי' עוד בבצל החכמה (ח"א סי' כ), בתשובות והנהגות (ח"א קצג) ועוד]. ולמעשה רבים נוהגים לברך.

הפליג הפלגה קצרה בים

המפליג בים אינו מברך הגומל אלא אם כן הפליג בעומק הים. [בצל החכמה (ח"א סי' כ)]. ויש מפוסקי בני ספרד שכתבו (דלפי מנהגם) אם נכנס בעומק הים במשך שעה וחומש, כל ששט מעיר לעיר, כגון מעכו לחיפה ולא רואים אותו מהחוף, צריך לברך. [אור לציון (ח"ב פי"ד אות מג)].

הפליג בנהרות גדולים

המהלכין באניות וכדומה בנהר, לדעת השו"ע (סי' ריט סע' ז) מברכים הגומל, אבל לדעת הרמ"א (שם) אין מברכים. [כן תלה בפלוגתא זו בביאור הלכה ריש סי' רי"ט]. וי"א שבזמנינו באניות המצויות דאין שכיח הזיקא אף לדעת השו"ע אין צריך לברך. [עי' בברכת ה' (ח"ד פי"ו אות כא)].

נוסע לכמה מקומות באותו יום

יש אומרים שהנוסע אפילו ליום אחד בלבד, מברך הגומל בהגיעו למחוז חפצו, ואחר כך בשובו יברך שנית (אבל בחניית ביניים לשעות ספורות לא יברך, ואם החניה היא למשך הלילה וממשיך בנסיעתו רק למחרת יש להסתפק אם צריך לברך). [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש תפלה פכ"ג הגה ד)]. ויש אומרים שכל זה אם דעתו להתעכב ולנוח שם איזה ימים, אבל אם דעתו לשוב תיכף בו ביום ההוא או למחרתו, אין לברך, עד שיגיע למקום שרוצה לנוח בו איזה ימים או עד שישוב לביתו לשלום. [כה"ח (סי' ריט אות ה)].

דיני שינוי מקום בברכות

שינוי מקום, מהו

מי שבירך על מאכל במקום אחד, ושינה מקומו, אם רוצה להמשיך אכילתו חייב לחזור ולברך. כגון אם היה אוכל בבית זה ופסק אכילתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא חוץ לפתח ביתו וחזר, הואיל ושינה מקומו (ואינו רואה מקומו הראשון) צריך לברך, שכיון שעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר אכילתו. [עי' שו"ע (סי' קעח), גר"ז (שם אות א) ומ"ב (הקדמה לסי' קעח)].

שינוי מקום מבית לבית או מחדר לחדר

מעיקר הדין אין משום שינוי מקום כשיוצא מחדר לחדר שבאותו בית, אלא דיש להחמיר לכתחילה שיהא לו דעת לשנות מקומו, אבל מבית לבית לא מהני דעת לשנות מקומו אלא אם כן רואה מקומו, ועי' בסמוך. [מ"ב (סי' קעח ס"ק יב). ועיי"ש עוד פרטים בזה ובשו"ע סי' רע"ג].

שינוי מקום בסעודת פת

דעת השו"ע (סי' קעח סע' א) דאפילו בסעודת פת שהדין הוא שצריך לברך ברכה אחרונה (ברכת המזון) במקום שאכל מ"מ אם שינה מקומו אפילו חזר למקום הראשון, צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל כבר לפני שעקר ממקומו, וחוזר ומברך ברכה ראשונה על מה שעתיד לאכול. אולם דעת הרמ"א (שם סע' ב) שבאופן זה אין צריך לברך כלל לא על מה שכבר אכל ולא על מה שעתיד לאכול, דכיון שמחויב לברך ברכת המזון במקומו נחשב הדבר כאילו לא עקר ממקומו ואין משום שינוי מקום. וכן עיקר לבני אשכנז. ואף לבני ספרד הנוהגים כפסקי השו"ע, אם שינה מקומו אינו מברך, כי ספק ברכות להקל. [בן איש חי (פר' בעלותך אות ב) וכה"ח (שם אות א ואות יד)].

שינוי מקום בדברים שברכתם בורא נפשות

אכל דבר שברכתו האחרונה בורא נפשות (שאין חיוב לחזור ולברכה במקומה), ושינה מקומו, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה בלבד. [שם].

שינוי מקום בז' המינים

נחלקו הראשונים בדינם של שבעת המינים, האם טעונים ברכה במקומם. יש אומרים דטעונים ברכה לאחריהם במקומם. ויש אומרים דדוקא מיני דגן טעונים ברכה במקומם. ויש אומרים שפת לבדה טעונה ברכה במקומה. והכרעת השו"ע (סי' קעח סע' ה) כדעה השניה. והכרעת הרמ"א (שם) כדעה השלישית. ולמעשה כתב המ"ב (שם וסי' קפד על סע' ג) שלכתחלה יחמיר לברך במקומו אפילו בז' מינים, וכן לענין שינוי מקום אם שינה מקומו אין צריך לחזור לברך על שבעת המינים כמו על הפת. [ועיי"ש שהביא דעת הגר"א דדעה האמצעית היא עיקר לדינא, ולפי"ז פירות של שבעת המינים דומים לסתם פירות דשייך בהו שינוי מקום לכו"ע].

שינה מקומו וחזר מיד

אפילו שינה מקומו ומיד חזר למקומו הראשון, נחשב שינוי מקום וחייב לחזור ולברך. [מ"ב (שם ס"ק לג וסי' קעח ס"ק ב וס"ק ד). וביאר בנשמ"א (כלל יב אות א) דהיינו משום דלא פלוג רבנן. וזה דלא כהמו"ק (סי' קעח) והגר"ז (שם אות ח) שנקטו דאין שינוי מקום אלא בששהה חוץ למקומו, כגון שהלך לדבר עם חבירו והפליג בדברים. ודעת האג"מ (או"ח ח"ה סי' טז אות י) דיש להחמיר כשתי השיטות, עיי"ש].

היה דעתו בשעת הברכה לשנות מקום

אם חשב לשנות מקומו מ"חדר" שנמצא שם ל"חדר" אחר, אין צריך לחזור ולברך. אבל מבית לבית אפילו חשב לשנות מקומו צריך לחזור ולברך (חוץ מפת וז' המינים כנ"ל), ומ"מ אם רואה מקומו הראשון אינו חוזר ומברך. [עי' רמ"א (סי' קעח סעי' א) ומ"ב (שם)].

דרכו לשנות מקומו

אם דרכו לשנות מקומו אמרינן דמסתמא דעתו לשנות ודינו כאילו כוון להדיא. [כן מוכח בחיי"א (כלל נט אות יג ונשמ"א ס"ק א), וכן פסק המ"ב (שם ס"ק לח). ועי' בביאור הלכה (רסי' רעג) מש"כ בשם הלבוש, ויש לחלק. ועיין עוד שבט הלוי (ח"א סי' ר"ה סי' קעח)].

שינה מקומו מחדר האוכל לחדרו

אם שינה מקומו מחדר האוכל של המלון לחדרו וכדומה, יש לומר דהוי כשינוי מקום מחדר לחדר הנ"ל דאינו חוזר ומברך.

אוכל עם אחרים

היה יושב לאכול עם אחרים ויצא, אם הניח שם מקצת אנשים (מאלו שאכלו יחד עמו), חוזר למקומו וגומר לאכול, וא"צ לברך שנית, ואם לא הניח שם אדם צריך לחזור ולברך. [שו"ע (סי' קעח סע' ב). ועי' במ"ב (שם ס"ק יג) שבאופן זה מותר לצאת אף לדבר הרשות]. ומ"מ אף באופן שהניח מקצת אנשים במקום אכילתו אינו מועיל אלא כשחזר למקומו, אבל כשאוכל במקום אחר צריך לברך במקום השני. [ערוה"ש (סי' קעח אות ז). ועי' במאמר מרדכי (שם ס"ק ד)].

אוכל בשדה ושינה מקומו

האוכל במקום פתוח כגון שדה, גינה וכדו', ושינה מקומו, אם המקום מגודר, אינו חוזר ומברך. אבל אם אין המקום מגודר ושינה מקומו, אם אינו רואה מקומו הראשון חוזר ומברך. ואם היתה דעתו לשנות מקומו בדיעבד אינו חוזר ומברך [שו"ע (שם סע' ג) ומ"ב (שם)], וזה אם נמצא באותו שדה או גינה, אבל משדה לשדה או מגן לגן לא מועיל דעתו. [שם].

הולכי דרכים

אוכל בדרך הליכה

אם אכל אפי׳ דבר שיש בו משום שינוי מקום בדרך הילוכו, אינו חוזר ומברך ברכה ראשונה, ובמקום סיום האכילה מברך ברכה אחרונה. [שו״ע (שם סע׳ ד)].

התחיל לאכול בביתו ויצא לדרך

אם התחיל לאכול בבית ויצא לדרך, חוזר ומברך (באופנים שיש בהם שינוי מקום כנ״ל). [מ״ב (סי׳ קעח סס״ק מב)]. ויש אומרים שאף באופן זה אינו חוזר ומברך אם לא גמר אכילתו ותוך כדי דבור מיציאתו מהבית המשיך לאכול. [אג״מ (או״ח ח״ב סי׳ נז)]. וספק ברכות להקל. ומ״מ אם התחיל לאכול בבית תוך כדי שהכין עצמו לצאת לכל הדעות אינו חוזר ומברך. [אג״מ (שם). וכן באור לציון (ח״ב פי״ב אות טו) כתי׳ שאם עמד בשעת הברכה באופן שנראה שעומד לצאת וכן אם עושה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת, כגון שהלך לכיוון הפתח חשיב הולכי דרכים. וכן אם התחיל לאכול ברכב וכן רשאי להמשיך לאכול מחוץ לרכב].

אכל במכונית במשך הנסיעה ויצא

התחיל לאכול במכונית כשהיא נוסעת ועצר ויצא ממנה לחוץ, אפילו אינו רואה מקומו (המכונית) אינו חוזר ומברך. [בצל החכמה (ח״ו סי׳ עב אות ו)]. ויש אומרים שבאופן שאינו רואה מקומו הראשון חוזר ומברך. [אג״מ (או״ח ח״ב סי׳ נז)]. ולמעשה ספק ברכות להקל.

אכל במכונית לפני שהתחיל לנסוע ועקר מקומו

התחיל לאכול (אפילו בדרך קבע) במכונית כשהיא עומדת, ועקר מקומו בנסיעה, אף אם אינו רואה מקומו שחנה בשעת אכילתו אינו חוזר ומברך כי קרקע המכונית נחשבת מקומו הראשון. [בצל החכמה (ח״ו סי׳ עג)].

התחיל לאכול בתחנה והגיע האוטובוס

אם התחיל לאכול או לשתות בתחנת אוטובוס וישב שם ע״ד להמתין זמן ארוך ועל כן בדעתו לקבוע אכילתו שם אף אם הגיע האוטובוס תוך זמן קצר צריך לחזור ולברך, אבל אם התחיל שלא ע״ד לקבוע עצמו כי בכל רגע אמור האוטובוס להגיע אינו חוזר ומברך. [עי׳ לעיל דמי שעומד לצאת חשיב הולכי דרכים וה״ה בנ״ד, וי״ל דאף עדיפא מינה כי כבר עומד ברחוב].

לעקור מקומו לדבר הרשות לפני ברכה אחרונה

אין לצאת באמצע האכילה למקום אחר משום חשש שאולי ישכח לברך, אולם באופן ארעי שרי. [ביאור הלכה (סי׳ קעח ד״ה עוברת)]. ואף החושש שע״י עיכובו לברך יאחר האוטובוס וכדומה, אינו רשאי להפסיק סעודתו על דעת לגומרה במקום השני. מ״מ במקום דוחק או הפסד רשאי להפסיק אכילתו, ולברך במקום השני. ואם אפשר יאכל במקום השני עוד קצת לחם לפני ברכתו, ולכתחלה יאכל כזית. [עי׳ בשו״ע (סי׳ קעח) ובמ״ב (ס״ק לג)].

לעקור מקומו לדבר מצוה

כל הנ״ל הוא כשיוצא לדבר הרשות, אבל לצורך מצוה אף שאינה עוברת רשאי לצאת. [ביאור הלכה (סי׳ קעח ד״ה עוברת)]. וכיון שרשאי לעקור מקומו לצורך מצוה שוב מותר לגמור סעודתו במקומו השני, דבכה״ג לא גרע מעבר ושינה מקומו דמברך במקום שנמצא. [כמבואר במ״ב (סס״ק לג). ועי׳ בגר״ז (אות ו) שנקט שאסור לצאת לצורך מצוה עוברת על דעת לגמור במקום אחר, אולם בערוה״ש (אות ח) מבואר דרשאי לעקור מקומו בכה״ג].

תפלה

יציאה לדרך לפני עמוד השחר

אסור לצאת לדרך לפני שמתפלל [שו״ע (סי׳ פט סע׳ ג)], ועל כן אין לצאת תוך חצי שעה לפני העמוד השחר. [מ״ב (ס״ק יז)]. ויש אומרים שאין דין זה נאמר אלא כשהנסיעה היא שעה וחומש או יותר. [אור לציון (ח״ב פי״ז אות ו)]. ובשעת הדחק שכלי תחבורה אינו ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך. [מ״ב (ס״ק כ)].

אחר אמירת ברכות השחר

יש מקילין לצאת לדרך לאחר שאמר מקצת ברכות (ברכות השחר), וטוב להחמיר בזה. [רמ״א (סע׳ ג)].

לצורך מצוה

כשנוסע לצורך מצוה מותר לנסוע לפני התפלה. [עי׳ במ״ב (סי׳ פט ס״ק כ וסי׳ צ ס״ק נג)]. ומ״מ מוטב שיאמר תחלה ברכות השחר. [מ״ב (סי׳ צ ס״ק נג)].

דעתו להתפלל במקומות הקדושים

יש אומרים שהנוסעים על מנת להתפלל בכותל המערבי או בקברי צדיקים רשאים לנסוע אחר עמוד השחר, כיון שעיקר כוונתם לצורך התפלה עצמה. [אור לציון (ח״ב פי״ז אות ו)].

אחר אמירת ברכות השחר

במקום הצורך יכול לצאת לדרך אחר עמוד השחר אפילו לצרכו אחר שבירך ברכות השחר (כשדעתו להתפלל במקום השני). [שבט הלוי (ח״ח סי׳ יט וח״י סי׳ יז אות ח)].

אחר שהגיע זמן מנחה או מעריב

אסור לצאת לדרך מזמן שהגיע תפלת מנחה קטנה. [עי׳ במ״ב (סי׳ רלג ס״ק א) או מעריב [מ״ב (סי׳ פט ס״ק יט)]. ויש אומרים דלפני מנחה ומעריב אין איסור. [אור לציון (ח״ב פי״ז אות ו). ובשבט הלוי (ח״ח סי׳ יח) כתב דלפני מנחה ומעריב קיל טפי. ועי׳ שיח הלכה (סי׳ פט ס״ק יז)].

תפלה בשעת נהיגה או בזמן נסיעה

נהג רכב אסור לו להתפלל בעת הנסיעה משום חשש פק״נ. [הגרשז״א זצ״ל (אבני ישפה פי״ד הגה 26)]. והנוסע במכונית וכדומה, אם יש באפשרותו לבקש לעצור את הרכב ולהתפלל שמונה עשרה בעמידה עליו לעשות כן. [שו״ע (סי׳ צד סע׳ ד) ומ״ב (שם ס״ק יג)]. אם הדבר כרוך בסכנה או בהפרעה בכוונת התפלה מותר להתפלל אף בשעת הנסיעה. [שו״ע (סי׳ צד סע׳ ה)].

הגיע לתחנה שצריך לרדת בעודו מתפלל תפלת י״ח

אם הגיע לתחנה שצריך לרדת, מותר לו לרדת אף שהוא באמצע תפלת שמונה עשרה (והתירו בזה כדי שלא יהיה טרוד ויוכל לכוון). [הגרח״ק שליט״א (אשי ישראל פכ״ג הגה מג)].

לצאת לדרך כשידוע שלא יוכל להתפלל בעמידה

אין לצאת לכתחלה לנסיעה אם יודע שלא יוכל להתפלל בעמידה, אבל בשעת הדחק מותר. [עי׳ גר״ז (סי׳ צד אות ה)].

תפלה בזמנה בישיבה או שלא בזמנה בעמידה

בשעת הדחק מוטב להתפלל קודם נץ החמה בביתו בעמידה, אם הוא אחר זמן משיכיר את חברו (כ-50 דק׳ לפני נץ החמה), מלהתפלל בדרך בשעת הנסיעה או כשהוא מהלך. [מ״ב (סי׳ פט ס״ק לט-מב)]. וכמו כן בשעת הדחק עדיף להתפלל מפלג המנחה בעמידה, ולא אחר צאת הכוכבים בשעת נסיעה. [הגרח״ק שליט״א (אשי ישראל פכ״ג הגה נג)].

כבוד התפלה

תפלה בנעלי ים

במקום שאין הדרך ללכת בפני בן אדם גדול עם סנדליים בלי גרביים, או בנעלי בית או נעלי ים וכדו׳, אין לנעלם בשעת התפלה, אא״כ אין לו ברירה אחרת. [עי׳ בשו״ע (סי׳ צא סע׳ ה), מ״ב (שם) וערוה״ש (אות ה)].

תפלה עם כובע וחליפה או במנין

אם שכח הכובע או החליפה, אין עליו להפסיד תפלה בציבור על מנת להשיגם, ואם יוכל להספיק להתפלל עם השי״ץ, עדיף. [הגרשז״א זצ״ל והגרישו״א זצ״ל (תפלה כהלכתה פי״ז הגה פ והליכ״ש פי״ב אות טו). ודעת הגרח״ק שליט״א (נקיות וכבוד התפלה עמ׳ קפב) שבכה״ג עדיף להפסיד תפלה בציבור].

במקום פתוח (שדה, רחוב וכדו׳)

לכתחלה לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה או ברחוב, דכאשר מתפלל במקום צנוע יש עליו יותר אימת המלך. [שו״ע (סי׳ צ סע׳ ה)]. ומ״מ מקום מוקף מחיצות אף שאינו מקורה, מותר להתפלל בו לכתחלה. [מ״ב (ס״ק יב)].

הולכי דרכים תפלתם במקום פתוח

עוברי דרכים רשאים להתפלל במקום פתוח, ומ״מ אם יש במקום אילנות וכדומה עדיף לעמוד ביניהם בשעת התפלה. [מ״ב (שם ס״ק יא)].

תפלה בצבור

הדבר כרוך בהפסד

יש להשתדל להתפלל כל התפלות בעשרה. ובמקום הפסד ממון (מהקרן ולא מניעת רווח) אינו מחויב. [מ״ב (סי׳ צ ס״ק כט). ודעת הגרישו״א זצ״ל (תפלה כהלכתה פי״ח אות י ובהגה שם) דאם המאחר למקום לימודו או עבודתו יפסיד ממשכורתו, רשאי להתפלל ביחידות. ועי׳ עוד בהליכ״ש (תפלה פי״ה אות טז). ומ״מ כדי שלא לבטל ת״ת אסור לדחות תפלה בצבור כמ״ש באג״מ (ח״ב סי׳ כז). ועי׳ בשמעתא עמיקתא גליון קמי״ד].

צירוף אינם שתו״מ לעשרה

בשעת הדחק אפשר לצרף אינם שתו״מ למנין עשרה. בפרט היכן שהם בכלל תינוק שנשבו [הגרשז״א זצ״ל (קובץ מבקשי תורה סיון תשנ״ה אות קסג). ועי׳ במנח״ש (ח״ב סי׳ ד אות י) ובאג״מ (ח״א סי׳ כג)].

יציאה למקום שאין בו מנין

יש להשתדל שלא לנסוע למקום שלא יוכל להתפלל בו בציבור, אלא אם כן יוצא לצרכי בריאות, פרנסה או מצוה. [עי׳ בשבט הלוי (ח״ו סי׳ כא אות ו), בהליכ״ש (תפלה פי״ה אות ד) ובספר תפלה בציבור (פי״ג הגה א). ועי׳ עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון קמי״ד].

יציאה באמצע חזרת הש״ץ

אין לצאת באמצע חזרת הש״ץ (אף כשנשארים עשרה). ובמקום דוחק כגון במקום הפסד ממון או מצוה עוברת, רשאי אם עושה כן רק באופן אקראי. [שמענו מחשובי הפוסקים שליט״א. והארכנו בזה בס״ד בשמעתא עמיקתא גליון קל״ט].

נטילת ידים

כלי חד פעמי

דעת הרבה פוסקים שכלי חד פעמי כשר לנטילת ידים. [הגר״ש ואזנר זצ״ל (מבית לוי ח״ג עמ׳ ע), הצי״א (חי״ב סי׳ כג) ועוד. ועי׳ באג״מ (ח״ג סי׳ לט)]. וי״א שאינו כשר לנט״י. [מנח״י (ח״י סי׳ כג). ועי׳ בשרגא מאיר (סי׳ נה) הובא בצי״א (שם)]. ועל כן עדיף להימנע מליטול בו ידים, ובדיעבד שאין לו כלי אחר יכול ליטול בו ידיו (והמברך יש לו על מי לסמוך), וטוב שייחד את הכלי לשימוש קבוע ויטול בברכה. [ודעת האור לציון (ח״ב פי״א אות ו) שלא יברך אא״כ מייחד אותן לשימוש קבוע].

בקבוק שתיה (למקילים לעיל)

בקבוקי שתיה המצויים בזמננו כשרים לנטילת ידים כי המים נשפכים על ידו ללא הפסק אע״פ שאין מגיעים בשפיכה אחת לכל שטח האצבעות וכף ידו. [עי׳ במ״ב (שם ס״ק ל) ובשעה״צ (שם אות כז) ע״פ הט״ז (ס״ק ה) והא״ר (אות ח) דלא קיי״ל כחמ״א (סי׳ קסב ס״ק ה) דמחמיר לכתחלה בכלי שפיו צר אע״פ שלא נפסק הקילוח. וכן פסק הערוה״ש (אות טו) ובדעת תורה למהרש״ם (סי׳ קנט סע׳ ט) חושש להמ״א].

במי הים

מי הים פסולים לנט״י כי אינן ראויים לשתיית כלב. ובשעת הדחק יש להתיר ליטול בהם ללא ברכה. ואם הרתיחם כשרים ליטול בהם. [עי׳ במ״ב (סי׳ קס ס״ק לח), בכה״ח (שם אות מב) ובמנח״י (ח״ח סי׳ כב)]. ומ״מ בכל אופן כשרים הם לטבילת ידים. [מ״ב (ס״ק מ)]. ועי׳ בסמוך.

טבילת ידים

המטביל ידיו פעם א׳ ידיו טהורות, ואין צריך ניגוב, ולא להגביה ידיו. [שו״ע (סי׳ קנט סע׳ יט)].

ברכה על טבילת ידים

הטובל ידיו מברך ״על נטילת ידים״. [שו״ע (סי׳ קנט סע׳ כ) ומ״ב (שם ס״ק צז)]. ואם המים פסולים לנטילת ידים, אבל כשרים לטבילת ידים (כגון מים מלוחים וכדומה) מברך ״על טבילת ידים״. [מ״ב (שם)]. ודעת פוסקי ספרד שמברכים אף באופן זה על נט״י. [כה״ח (אות צה)].

במי מעיין

מועיל טבלת ידים במי מעיין, אפי׳ אין בו מ׳ סאה, אם מתכסים ידיו בהם בבת א׳. [שו״ע (סע׳ יד)].

במי מקוה

דעת השו״ע (סע׳ יד) שטבלת ידים במי מקוה שאין בהן מ׳ סאה מועילה. ודעת הרמ״א (שם) שרק בדיעבד או בשעת הדחק יש להקל. וכן עיקר לבני אשכנז. [עיי״ש במ״ב (ס״ק פה)]. ולבני ספרד לכתחלה יטביל ידיו אם יש מ׳ סאה ואם אין יטביל ידיו בלא ברכה. [כה״ח (אות כג)].

שבת

קניית פתקים (תלושים) לרכישת משקאות או בעד סעודות שבת

מותר לקנות מבעוד יום פתקים מיוחדים (תלושים), לפי הסחורה שתהיה דרושה לו בשבת, ולמסור אותם בשבת לחנוני תמורת הסחורה שיקח. ובלבד שלא יוזכר בפתקים מחיר. [שש״כ (פכ״ט אות כו)].

מקרר ללא התקן שבת

מקרר שאין לו התקן שבת, ניתן לכוון שעון שבת מערב שבת המכבה את המקרר בזמנים מסוימים ואז ניתן לפתוח המקרר בזמנים שהמקרר אינו פועל. אם אין לו שעון שבת, פעמים שיש עצות להתיר השימוש בו, וישאל שאלת חכם. [ע״פ מומחים וחשובי המורים. בשעת הדחק כדי להתיר השימוש בו בשבת שמענו ממומחים שיש ניתן לסמוך על העצה דלהלן, לנעול המפסק (כפתור) הגורם דליקת וכיבוי האור ע״מ למנוע הדלקת וכיבוי המנורה בשעת פתיחת וסגירת המקרר וע״מ לנטרל דליקה וכיבוי המנוע (ולענין השפעה על המנוע והמדחס יפתח ויסגור הדלת כשהמקרר פועל). ואם מערכת דליקת וכיבוי האור אינו פועל ע״י מפסק גלוי אלא ע״י מפסק מגנטי מוסתר, ע״מ לגלות מקום המפסק יש לקחת מגנט רגיל ולהצמידו למקרר באזור משקוף המקרר במקום שגומי דלת המקרר נשען עליו ולהעבירו סביב המסגרת עד שהאור נכבה, לאחר איתור מקום המפסק יש להשאיר המגנט במקום זה במשך כל השבת (הדבר ימנע פעולות הנ״ל). אם המקרר יש לו צג או אור בקרה וכדומה הנדלק בשעת פתיחת וסגירת הדלת וכדו׳ שלא נוטרלו ע״י עצה הנ״ל, לא ניתן לסמוך על עצה זו רק על עצה ראשונה ע״י הכוונת שעון שבת מער״ש].

תאורה הנדלקת על ידי חיישנים

אסור להיכנס או לעבור במקום חשוך אשר נדלקת בו תאורה עם מעבר אדם במקום. ומ״מ אם נקלע אדם למקום שכזה מבלי לדעת שהתאורה תדלק, מותר לו לעזוב את המקום כשאין כוונתו לכיבוי האור. [שש״כ (פכ״ג אות סה). והארכנו בס״ד בשמעתא עמיקתא גליון רנ״ו].

בשעת הדחק גדול

אם בטעות התארח בשבת במקום שיש אורות שנדלקים על ידי חיישנים, אפשר שבשעת הדחק גדול יש מקום להתיר לעבור דרך שם באופן אקראי ע״י הליכה בשינוי כגון שהולך לאחוריו. וישאל שאלת חכם. [עי׳ בתורת היולדת (פ״ט הגה יא). והארכנו בשמעתא עמיקתא גליון רנ״ו].

תאורה הנדלקת על ידי חיישנים אלא שיש תאורה נוספת

במקום שכבר קיימת תאורה, אלא שהתקינו שם תאורה נוספת לשם שמירה מפני גנבים וכדו׳, והיא נדלקת כאשר אדם עובר במקום, ג״כ מן הראוי להחמיר ולא לעבור שם, גם אם אין לו כל אפשרות אחרת להגיע למקום הרצוי לו. [שש״כ (פכ״ג אות סה)].

לבקש מעכו״ם שילך במקום שהתאורה נדלקת על ידי חיישנים

אסור לבקש מנכרי שיעבור לפניו במקום זה כדי שהאור ידלק, אכן אם הנכרי הלך שם על דעת עצמו ונדלק האור, מותר ללכת אחריו. ואם הלה כבר עזב את המקום, א״צ להישאר שם כדי שלא יכבה אור החשמל בשל עזיבתו את המקום, ובלבד שלא יכוון לכך. [שש״כ (שם)].

כניסה למקום שיש בו מצלמות

הנכנס למקום שיש בו מצלמות, אם אינו מכוון כלל להקרנת תמונתו אין איסור. ואם כוונתו שתיראה תמונתו על גבי המסך, דעת כמה גדולי הוראה לאסור. [ארחות שבת (ח״א פט״ו אות לה וח״ג פכ״ו אות כז). ועי׳ מש״כ בכל זה בס״ד בשמעתא עמיקתא גליונות רנ״ו ותל״ג].

טלטול שלג בשבת

אין בשלג משום מוקצה. [הגרשז״א זצ״ל (שש״כ פט״ז אות מה הגה קיח ופ״י הגה יד) והגרישו״א זצ״ל (שלמי יהודה פי״ג הגה יט ואורחות שבת פי״ט הגה רנט) ועי׳ בספר טילטולי שבת (מוקצה עמ׳ 165) ובספר שלמי יהודה (פי״ג הגה יט) לענין דעת האג״מ בזה. והארכנו בזה בס״ד בשמעתא עמיקתא גליון קס״ו].

עשיית בובת שלג בשבת

אין להתיר עשיית בובת שלג או כדורי שלג בשבת. [שש״כ (שם). אבל לכבד השלג בקרקע מרוצפת שרי ואין בו משום חשש אשוויי גומות אם הוא בעיר דרוב הבתים מרוצפים. וכ״כ במחזה אליהו (סי׳ סח אות ב)].

מועדים

לצאת לטיול למקום שאין סוכה

י״א דאסור לצאת לטיול למקום שלא תהיה לו סוכה. [אג״מ (ח״ג סי׳ צג)]. וי״א דמי שיש לו איזה צורך לצאת לטיול, א״א להחמיר עליו, ומ״מ כשאין צורך אינו ראוי לעשות כן. [הגרישו״א זצ״ל (אשרי האיש פכ״ו אות לה)]. וכן עיקר. [הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני סוכות פי״ב ס״ק ט)].

סוכה שאינה ראויה לשינה (מחמת פחד גנבים בלילה וכדו׳)

עשה סוכה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שא״א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה יצא ידי״ח, אפי׳ בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. [רמ״א (סי׳ תרמ סעי׳ ד), ערוה״ש (אות ט), חזו״א (סי׳ קנ ס״ק ג) ועוד]. וי״א שאף שלכתחלה בודאי אין לעשות סוכה כזו שאינו יכול לקיים בה כל הדברים כדין, מ״מ בדיעבד יוצא בה ידי״ח כיון שלאכילה אין מצטער. [חכם צבי (סי׳ צד), מ״ב (ס״ק כ) ועוד]. ולמעשה יש ליזהר. [שעה״צ (אות כה)].

חול המועד

איסור מלאכה

אסור לעשות מלאכה בחוה״מ, פרט לאופנים שהתירו חז״ל כגון לצורך המועד וכדו׳, כמבואר להלן. י״א שאיסור זה הוא מהתורה. [עי׳ רש״י (מו״ק יא: ד״ה אלא אפי׳, וע״ז כא: ד״ה כותי) שכתי שהוא מדאו׳ דכתיב (שמות כג) את חג המצות תשמור ז׳ ימים לימד על כל החג שהוא אסור. וכן דעת הרמב״ן (ע״ז שם) דכתיב מקראי קדש. וכן דעת הרשב״א (סי׳ תרצ) והחינוך (מצוה שכג) אלא שנמסר הפסוק לחכמים, ע״י״ש]. וי״א שהוא מדרבנן. [תוס׳ (ע״ז כב. ד״ה תיפוק ליה), רמב״ם (יו״ט פ״ז ה״א) וראו״ש (מו״ק פ״א סי׳ א)]. ולמעשה אין להקל לדונן כדרבנן רק לצורך גדול. [בה״ל (רסי׳ תקל) דלא כהב״י שנקט בעיקר שהוא מדרבנן. ועי׳ בזה בשמעתא עמקתא גליון ז׳].

מלאכות האסורות

י״א שהמלאכות שנאסרו בחוה״מ הם המלאכות שנאסרו בשבת וביו״ט (פרט לאופנים שהתירו חז״ל כגון לצורך המועד וכדו׳). [הרמב״ן (סוף פסקי מלאכת חוה״מ ד״ה וי״ל שמן התורה). וכ״כ המנ״ח (מצוה שכג אות ד) בדעת הרמב״ן]. וי״א שלא נאסרו אלא מלאכות שיש בהם טורח, אבל אלו שאין בהם טורח אין בו איסור. [יראים (סי׳ שד). וכ״כ בעמק ברכה (פומרנצ׳יק חוה״מ עמ׳ קיט אות א) ומ״מ כתי׳ דמלאכה שיש בה טורח אפי׳ עושה ממנה שיעור קטן אסור כי גם זה נכלל בגדר המלאכה]. והעיקר כדעה הראשונה. [חיי״א (מכלל קז), וכן מבואר במ״ב (סי׳ תקמ ס״ק ז וסי׳ תקלב ס״ק כ). וכן פסקו הגרישו״א זצ״ל (לשכנו תדרשו ח״א עמ׳ קצ) והגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חוה״מ פי״א)]. ומ״מ אין למחות ביד המקילין בזה כי יש להם על מי שיסמכו. [כנ״ל. ועי׳ בשמעתא עמקתא גליון ח׳].

מלאכה לצורך דבר האבד

מותר בחוה״מ לעשות מלאכת אומן לצורך דבר האבד. דהיינו הפסד מהקרן (ולא מניעת רווח) שדרך בנ״א לטרוח עבורו והוא שווה יותר מהטורח. והכל לפי הענין. [עי׳ בראב״ד (נמק״י מו״ק א), בבה״ל (רסי׳ תקלח) ובשש״כ (פס״ז אות טז והגה נג). ועי׳ בשמעתא עמיקתא גליון נ״ד].

מבצעים

הזדמנה לו קניה או מכירה שאינה מצויה תמיד, מותר לעשותה בחול המועד. ולפיכך מותר לבקר בירידי ולסחור שם, אם ימי הירידי קבועים לימי חול המועד. גם אם אנשים שאינם שומרי תורה ומצות קבעו את הירידי דוקא לימי החג. [שש״כ (פס״ז אותיות כא וכג)].

כתיבת שעות הלימוד בישיבת בין הזמנים

מותר לכתוב בכתב שלנו שאינו מעשה אומן שעות הלימוד שלמד בישיבת בין הזמנים כדי שלא ישכח ויוכל לקבל המלגה הניתנת לאחר מכן. [עי׳ במ״ב (סי׳ תקמה ס״ק ה וס״ק לה) שכתב דהמיקל בכתב שלנו דאינו מעשה אומן יש לו על מי לסמוך. ואף למחמירים לצורך הפסד שרי. וכה״ג בכלל הפסד הוא כמבואר במאירי (מו״ק יח ד״ה מתנות). ועי׳ בזה בשמעתא עמיקתא גליון ז׳].

ליטול ידים על גבי עשבים

מותר ליטול ידים על גבי עשבים אף על פי שנמצא משקה אותם במועד, דאין כאן אלא משום פסיק רישא ובחול המועד פס״ר מותר. [עי׳ בשש״כ (פס״ז אות מז הגה קפא ופס״ח אות לא), בחוט שני (להגרנ״ק זצ״ל חול המועד עמ׳ קעז), בשולחן שלמה (סי׳ תקלז אות ה) ובשמעתא עמיקתא גליון ח׳].

צידת דגים – מלאכה לצורך תענוג

צד אדם דגים כל מה שיכול לצוד, ומולח הכל במועד, שהרי אפשר שיאכל מהם במועד אם יסחוט אותם בידו פעמים רבות עד שיתרככו. [שו״ע (סי׳ תקלא סע׳ ד)]. ומותר לצודן בפרהסיא שניכר לכל שהוא לצורך המועד. [רמ״א (שם)]. ומותר לצוד דגים לשם תענוג, ומ״מ נכון יותר לאכול מהם במועד. [בעל האג״מ (הלכות חול המועד אנגלית פסקים אות יג). וכן נראה להלכה כי חשיב צורך המועד דלא גרע תענוג זה ממה שמצינו לקמן שמותר לעשות מלאכה לצורך טיול. וכעין זה הוכיח מהא דטיול בהתעוררות תשובה (סי׳ שכד). שו״ר שדעת דעת הגרשז״א והגרי״ש ואזנר זצ״ל (חוה״מ כהלכתו פ״ז הגה סז) שמחמירים בזה. ואפשר שהם מודים במקום שעושים לתענוג ממש].

צילום תמונות

מותר לצלם במועד כי הוא מעשה הדיוט לצורך המועד שהרי נהנים מהם ע״י ראייתם במסך [בעל האג״מ (זכרון שלמה תשובות אות לא וש״ב שם הגה קו). וכן הגרעק״א זצ״ל (ישא יוסף ח״ג סס״י קלו) החשיבו למעשה הדיוט], ועוד שאין זה בכלל כתב. [כמ״ש להלן לענין מלאכת כתיבה במחשב, ואינו דומה למה שנקט המנח״י (ח״י סי׳ עב) שצילום הוי ככתיבה כי הם מיירי לענין צילום ע״י ״פילם״, אבל במצלמות המצויות בזמננו שהם כתב דיגטלי לית לן בה]. ואם היא תמונת משפחתית או של קרובים שנפגשים בחוה״מ ואחרי המועד לא תחזור להם הזדמות זו, מותר משום טעם נוסף כי הוא בכלל דבר אבד, וכן הדין בעורך טיול בחוה״מ. [הגריש״א זצ״ל (שם) והש״כ (פס״ז אות יט). אולם דעת החזו״א (ישא יוסף ח״ג סס״י קלו בשם הגרח״ק שליט״א) דאסור לצלם כלל בחוה״מ ואפילו נזדמן לו אירוע שלא יוכל לצלמו לאחר החג, ואין זה נכלל בכלל דבר האבד. ואולי במצלמות של זמננו מרן החזו״א היה מודה להתיר].

פיתוח תמונות

אסור לפתח תמונות במועד כי הפיתוח הוא מעשה אומן. [שש״כ (פס״ז אות יט)]. אולם נראה שהדין כן בזמנם שהיו מצלמים באמצעות ״פילם״, אולם בזמננו שהפיתוח הוא הדפסה ע״י מחשב י״ל שהוא בכלל מעשה הדיוט כי אינו כפוף באומנות [כן נראה לענ״ד], וכן הדין אם מצלם במצלמה שהתמונה מתפתחת מיד עם הצילום שמותר. [בעל האג״מ (זכרון שלמה תשובות אות לא וש״ב שם הגה קו)].

נסיעה ותיקון מכונית במועד

רכיבה

מותר לרכוב במועד אפילו מעיר לעיר, אפילו ללא צורך המועד, כי ברכיבה אין משום עשיית מלאכה. [רמ״א (סי׳ תקלו סע׳ א)].

נסיעה במכונית

מותר לנסוע במכונית במועד לצורך המועד (אבל שלא לצורך המועד אסור כי יש בזה משום מלאכת הבערה). ואפי׳ כשהולך למקום סמוך שדרכו ללכת ברגליו מותר, כי בזמנינו הכל רגילין ברכיבה במכונית ומתענגים בה יותר מהליכה ברגלים. [בעל האג״מ (הל׳ חוה״מ אנגלית עמ׳ 39 ופסקי הלכות של הגר״מ פיינשטיין). ועי׳ בשש״כ (פס״ו הגה רכד) בשם הגרשז״א זצ״ל שמצדד דנהיגה הוי מעשה אומן שהרי לצורך נהיגה צריך ללמוד. אולם יש לדחות דעד כאן לא אסרו מלאכת אומן אלא כשהאומנות הוא בגוף המלאכה האסורה, אבל הכא האומנות הוא הנהיגה ואיסור המלאכה היא ההבערה שלא שייך בה אומנות כלל, ועיין. שו״מ בישא יוסף (ח״ג סס״י קלו) בשם הגרישו״א זצ״ל שלדעתו נהיגה אינו בכלל מעשה אומן דאע״פ שאין כל או״א יודע לנהוג היינו כי חוסר יכולתם לנהוג נובע מכך שאינם רוצים וחפצים ללמוד לנהוג, ע״י״ש].

תיקון מכונית

צרכי נסיעה מותרים לצורך המועד. [שו״ע (סי׳ תקלו סע׳ א)]. ועל כן תיקון מכונית וכדומה מותרת ע״י מעשה הדיוט אם הוא לצורך המועד, כגון טיול וכדו׳. [עי׳ בב״י (שם) שצורך טיול הוא בכלל צורך המועד. ומש״כ להתיר רק מעשה הדיוט היינו כי הרי לצורך המועד מותר רק מלאכת הדיוט כנ״ל. וכן פסק הגרישו״א זצ״ל (מבקשי תורה חוה״מ עמ׳ תע). וכן הוא בשש״כ (פס״ו אות נט). ועי׳ בספר חול המועד כהלכתו. ויש שהקילו אף ע״י מעשה אמן. [אור לציון (ח״ג פכ״ד אות ה), ע״י״ש שכתב שהשו״ע וכן הפוסקים לא חילקו בין מעשי הדיוט ומעשי אומן בזה וע״כ נראה דשניהם מותרים. אולם הדברים צ״ע דהרי אדרבה מסתמת לשונם יש לדייק היפכא דכיון דהתירו רק משום צורך המועד הדרינן לכלל דלצורך המועד מותר רק מעשה הדיוט ואפ כוונתם להתיר אף מעשה אומן היו צריכים לומר כן בהדיא]. ובאופן שהוא רגיל מאוד לנסוע במכונית ולולי המכונית יהיה לו צער גדול לנסוע באוטובוס וכדומה מצב זה הוא בכלל צער הגוף שמותר לעשות עבורה מעשה אומן לכל הדעות. [וכמו שמצינו בבה״ל (סי׳ תקמ ד״ה סדקים), ובדרך זה פסק הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חוה״מ עמ׳ רי״ז)].

ע״ש נכרי

מותר לתקן מכונית במעשה אומן ע״י עכו״ם אם התיקון הוא לצורך מצוה. [עי׳ בשו״ע (סי׳ תקמג סע׳ א) שכל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו. אלא דעי״י״ש במ״א (ס״ק א) שכתב שמ״מ לצורך מצוה הצריך בחו״ה שרי לומר לעכו״ם לעשותו דהא יש מתירין אפי׳ בשבת עסי׳ ש״ז ס״ה ובב״י סימן תקל״ב, ע״כ]. וה״ה במקום צורך הרבה. [כמבואר לענין אמירה לעכו״ם בשבת בשו״ע (סי׳ שז סע׳ ה)].

תיקון גלגל

מותר להחליף בחוה״מ גלגלי המכונית ליסע ממקום למקום. [שבט הלוי (ח״ה סי׳ קסו אות ג) דלא גרע מהא דמבואר סימן תקל״ו דמותר לתקן צרכי רכיבה דיכול ליטול צפרני הסוס ולעשות מלאכות גמורות עבור זה].

תיקון גלגל הרזרבי

י״א שאסור לתקן גלגל הרזרבי במועד כי יש בזה טרחא שלא לצורך המועד. [שבט הלוי (ח״ה סי׳ קסו)]. וי״א שאם נוסע למקום שהדרך הוא שלא נוסעים לשם ללא גלגל רזרבי הדבר בכלל צרכי רכיבה ומותר לתקנו. וכן נראה עיקר. [משנה הלכות (חי״א סי׳ תלה ד״ה ומיהו)].

שטיפת מכונית

אסור לשטוף מכונית כשיש תורך בעשיית מלאכה אם לא לצורך המועד. [עי׳ בשו״ע (סי׳ תקלו סע ב) מותר לסרוק הסוס כדי ליפותן. וביאר במ״ב (ס״ק ה) שמותר כי הוא בכלל צרכי רכיבה שהתירו כשצריך לרכוב לצורך המועד או לטייל. וע״י״ש שמותר אפי׳ ע״י מלאכה. וכתי׳ המאירי (מו״ק י: ד״ה ובונה אבוס) שמותר כי כל שאינו נסרק כראוי אינו חשוב כ״כ לבני אדם. אלא שכ״ז כשדרכו בכך דאל״ה לא חשיב צורך המועד].

תיקון אופניים

מותר לתקן אופניים שהתלקלקו (אם לא כוון מלאכתו למועד). ויכול לתקנה ע״י מעשה הדיוט, ולפי המקילין לעיל לענין תיקון רכב אף ע״י מעשה אומן ה״ה בזה. [הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני ספ״ח)]. ונראה שה״ה כשהתיקון הוא לצורך הקטנים מותר לעשות עכ״פ מעשה הדיוט כי יש כאן צורך המועד לטיול הקטנים. [ושו״מ שדעת הגרנ״ק זצ״ל (שם) לאסור בכה״ג. ודבריו צ״ע. ושו״ר בשער המועדים (פ״ו הגה נג) שגם תמה עליו].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמז״ס שמעתא עמיקתא שליט״א בקול הלשון – טל׳: 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך ״נדרים פלוס״ – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב׳ 3. גליון שמעתא עמיקתא

✉ להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא״ל: amikta@amikta.co.il